

Samsun Müzesi Altın Koleksiyonu: Ölü Takılarına Bazı Örnekler *Samsun Museum Gold Collection: Some Examples of Funeral Jewelry*

Orhan Alper ŞİRİN*

Öz

Samsun Müzesi'nin altın koleksiyonu, Antik Dönem ölü gömme geleneklerinde kullanılan ve "Ölü Takıları" olarak adlandırılan değerli eserlere ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışmada ölüler için özel olarak hazırlanmış ve günlük kullanıma uygun olmayan diademler, çelenkler, göz ve ağız bantları olmak üzere 14 adet ölü takısına yer verilmiştir. İnce altın plakaların dövülerek kesilmesiyle üretilen bu takıların bazıları bitkisel ve geometrik bezemelerle süslenmiştir. Ölen kişinin statüsünü ve zenginliğini göstermek amacıyla kullanılan bu takılar, aynı zamanda ölümlerin kötü ruhlardan korunması amacıyla da kullanılmıştır. İnce altın plakalardan yapılan diademlerin alınlıklı formları, göz ve ağız bantlarının işlenişi, taç yapraklarının form ve şekilleri genel olarak üretildikleri Hellenistik veya Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait özellikleri yansıtmaktadır. Diademler ve çelenkler, dönemin kuyumculuk sanatının inceliğini ve zarafetini sergilerken, göz ve ağız bantlarının form ve işleniş özellikleri geniş bir tarih aralığına işaret etmektedir. Takılar, katalog olarak sunulmuş ve analogi odaklı değerlendirilerek tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, takıların fonksiyonları ile tipolojileri üzerinde durulmuştur. Böylelikle, Samsun Müzesi'ndeki bu ölü takılarının Antik Dönem ölü gömme gelenekleri ve kuyumculuk sanatı açısından literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Samsun Müzesi, Ölü Takıları, Altın, Diadem, Çelenk, Göz ve Ağız Bandı.

Abstract

The gold collection of Samsun Museum houses valuable works called "Dead Jewelry" used in ancient burial traditions. This study includes 14 pieces of dead jewelry, including diadems, wreaths, eye and mouth bands, which were specially prepared for the dead and were not suitable for daily use. Some of these jewelries, which were produced by hammering and cutting thin gold plates, were decorated with plant and geometric ornaments. These jewelries, which were used to show the status and wealth of the deceased, were also used to protect the dead from evil spirits. The pedimented forms of diadems made of thin gold plates, the processing of the eye and mouth bands, and the forms and shapes of the petals generally reflect the characteristics of the Hellenistic or Roman Imperial Period in which they were produced. While the diadems and wreaths display the finesse and elegance of the goldsmith art of the period, the form and processing features of the eye and mouth bands indicate a wide range of dates. The jewellery was presented as a catalogue, and an attempt was made to date them by evaluating them with an analogy focus. In addition, the functions and typologies of the jewellery were emphasized. Thus, it was aimed that these burial jewellery in the Samsun Museum would contribute to the literature in terms of the burial traditions and the art of goldsmithing in the Ancient Period.

Keywords: Samsun Museum, Dead Jewelry, Gold, Diadem, Wreath, Eye and Mouth Band.

* Uzman-Arkeolog (MA), Müze Müdürlüğü, Samsun.

 0000-0002-3773-939X | alpersirin84@gmail.com

Bu çalışma, Samsun Müze Müdürlüğü'nün 22/02/2022 tarihli ve E-83048237-155.01-1148071 sayılı "Bilimsel Müze Araştırması" konulu izni kapsamında hazırlanmıştır.

Samsun Müzesi koleksiyonu, çeşitli materyallerden üretilmiş zengin takı seçkisine ev sahipliği yapmaktadır. Bu koleksiyondaki altın eserleri, çeşitlilikleri ve nitelikleriyle öne çıkarmak mümkündür. Kullanım amaçlarına göre altın takılar, günlük ve ölü takıları olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bu çalışmada da ölü bireyler için özel olarak üretilmiş, günlük kullanıma uygun olmayan ince altın plakalardan yapılmış diadem, çelenk (ya da taç), göz ve ağız bantları olmak üzere 14 adet takıya yer verilmiştir.

İlk kez bu çalışmada ele alınarak değerlendirilen takı örnekleriyle Samsun Müzesi altın koleksiyonunun bilinirliğini arttırmak ve takıların literatüre eklenmesini sağlamak asıl amacımızı oluşturmaktadır. Çalışmada, katalog şeklinde hazırlanan takıların kullanımlarına ilişkin bilgiler başlıklar halinde sunulmuştur. Ayrıca, takıların fonksiyonları ve tipolojileri üzerinde durularak analoji odaklı karşılaştırılmış ve böylelikle takılar belirli bir tarih aralığına yerleştirilmeye çalışılmıştır.

1. Diadimler:

Kökeni Grekçe’de “Diadima” (etrafını bağlamak) kelimesine dayanan ve Latince’de “Diademme” olarak anılan diadimler, Antik Dönem’de kadın ve erkekler tarafından saçları tutturmak amacıyla kullanılan şerit veya bantlar için yapılan bir adlandırmadır¹. Anadolu’da en erken diadem örneğine Geç Kalkolitik Çağ’a tarihlenen Korucutepe’de rastlanılmıştır². Başlangıçta çelenk ve asa gibi kraliyet sembolleri olarak kabul edilen diadimler, zamanla sunu eşyası ve mezar hediyesi gibi çeşitli amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Diadimler tipolojik olarak alınlıklı, şerit ya da bant formu, sarkıtlı, Herakles düğümü formu ve dörtgen levhalı gibi farklı gruplara ayrılmaktadır³.

Erken Tunç Çağı’ndan itibaren kullanılmaya başlanan şerit formu diadimler, çeşitli değişimlerle tüm Antik Dönem boyunca varlığını sürdürmüştür⁴. MÖ 4. yüzyıldan itibaren şerit formu diadimlere alınlık eklenmeye başlanmış⁵, bu yüzyılın ikinci yarısında alınlık formu ve bezemeli diadimler, mezar hediyesi olarak karakteristik bir özellik kazanmıştır⁶. Hellenistik Dönem’de de alınlıklı form yoğun olarak tercih edilmiş⁷, dönemin erken evrelerinde rölyefli olan örnekler sıkça üretilmiştir⁸. MÖ 2.-1. yüzyıllarda alınlıklı diadimlerde şeritler incelirken, alınlıklar daha basık bir form almaya başlamıştır⁹. Ayrıca, Hellenistik Dönem’deki diadimlerde mitolojik figürler ve özellikle bitkisel bezemeler oldukça yaygın olarak kullanılmıştır¹⁰.

Pers hazinelerinde biriken altın ve gümüş stoklarının dolaşıma girmesi, günlük hayatta gösterişli altın takıların kullanımını yaygınlaştırmış ve bu kullanım, MÖ 2. yüzyıldan itibaren daha da artmıştır¹¹. MÖ 1. yüzyılda ekonomik zorluklar nedeniyle

¹ Berker 1973, 9.

² Meriçboyu 2001, 79; Göral 2019, 63.

³ Greifenhagen 1975, 12-13, taf. 2:6, 2:8, 3; Williams-Ogden 1994, 65, 92, fig. 18, 44; Meriçboyu 2001, 184-185; Dili 2011, 51, 54-55, res. 12-13; Peker 2015, 309-311, fig. 6-10.

⁴ Dili 2011, 56.

⁵ Dili 2011, 56.

⁶ Bingöl 1999, 46. Uygun 2019, 297.

⁷ Özgülnar 2007, 7.

⁸ Türe-Savaşçın 2002, 32, 107.

⁹ Dili 2011, 57.

¹⁰ Türe-Savaşçın 2002, 107; Uygun 2019, 269.

¹¹ Türe-Savaşçın 2002, 107; Göral 2019, 58.

tasarruf önlemleri alınmış ve bu durum diadem üretimini de olumsuz etkilemiştir¹². Roma Dönemi'nde diademlerin kullanımı azalmış ve genellikle şerit formlu örnekler tercih edilmiştir¹³. Ayrıca, bu dönemde sikkelerin ön yüzlerinde kullanılan imparatoriçe portrelerindeki diadem tasvirleri de bu bantların formlarına ilişkin önemli bilgiler sunmuştur¹⁴.

Çalışmamızın bu bölümünde, Samsun Müzesi koleksiyonunda yer alan 5 adet altın diadem incelenmiştir¹⁵. Bu diademlerin tamamı ince altın plakanın dövülerek kesilmesiyle oluşturulmuştur. Şerit ve alınlıklı olmak üzere iki farklı tipte olan diademlerden ikisi bitkisel motiflerle bezenmiş olup diğerlerinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

Kat. No. 1 ve 2'deki şerit formlu diademler, benzer işçilik özelliklerini sergilemektedir. Kat. No. 1'deki diadem, form ve işleniş açısından Adana Müzesi koleksiyonunda bulunan ve Hellenistik Dönem'in ortalarına tarihlendirilen bitkisel bezemeli, şerit formlu altın diademle oldukça benzer işleniş özellikleri sergilemektedir¹⁶. Ayrıca, Amisos Nekropolisi'nden MÖ geç 2. yüzyıla tarihlenen bitkisel bezemeli altın diademler de Kat. No. 1'deki örneğin işlenişleriyle paralel özellikler taşır¹⁷. Özellikle, Amisos Nekropolisi'nin yayılım alanındaki bir mezarda ele geçen ve VI. Mithradates'in krallık dönemine (MÖ 120-63) atfedilen bitkisel bezemeli altın diadem, Kat. No. 1'deki örnekle hem işçilik hem de form açısından oldukça benzerdir¹⁸.

Kat. No. 1'e kıyasla daha ince ve bezemesiz bir forma sahip olan Kat. No. 2'deki altın diademin oldukça benzer işleniş şeklini, MÖ 3. yüzyıla tarihlenen Tokat Müzesi koleksiyonundan altın bir diademde¹⁹ ve Amisos Nekropolisi'nden MÖ geç 2. yüzyıl - erken 1. yüzyıla ait bezemesiz altın diademlerde²⁰ görmek mümkündür. Ayrıca, Kat. No. 5'te yer alan ve MÖ 2.-1. yüzyıla tarihlendirilen altın çelenginin ince şerit formlu gövdesi, Kat. No. 2'deki diademin şerit formlu gövdesiyle de aynı karakteristik yapıya sahiptir.

Şerit formlu her iki diademin buluntu konteksti bilinmemekle birlikte sergiledikleri işçilik özelliği, Hellenistik Dönem'e işaret eder. Benzer buluntular ışığında Kat. No. 1 ve 2'deki diadimleri, MÖ 2.-1. yüzyıla tarihlendirmek mümkün görünmektedir.

Kat. No. 3 ve 4'teki altın diademler, alınlıklı formlarıyla benzer işçilik prensiplerini yansıtmaktadır. Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonunda yer alan ve MÖ 4. yüzyıla tarihlenen alınlık formlu diademler, Samsun Müzesi örnekleriyle form olarak oldukça benzerdir²¹. Benzer form ve işleniş özelliklerini, MÖ 4.-3. yüzyıla²² ve MÖ geç 4. yüzyıl -

¹² Türe 2005, 128.

¹³ Göral 2019, 64; Karaca 2023, 36.

¹⁴ Kumandaş 2023, 197.

¹⁵ Samsun Müzesi koleksiyonunda bulunan diğer altın diadem örnekleri için bknz; Şirin-Kolağasıoğlu 2016, 76, res. 10-11; Şirin 2017, 114, res. 28; Şirin-Kolağasıoğlu 2018, 193, fot. lev. 13, res. 24a-h; Şirin v.d. 2018, 99, res. 11; Temür 2020, 497-498, 508, res. 3; Şirin-Yiğitpaşa 2021, 175-176, 179-180, kn. 42-43, 51, res. 42-43, 51.

¹⁶ Uygun 2019, 292, 306, kn. 10, fig. 13.

¹⁷ Şirin 2017, 96, 114, fot. lev. 12, res. 28; Şirin-Kolağasıoğlu 2018, 173-174, 193, fot. lev. 13:24a, d, e-g; Şirin-Yiğitpaşa 2021, 212, res. 42.

¹⁸ Şirin-Kolağasıoğlu 2016, 77-78, res. 10.

¹⁹ Göral 2019, 121, kn. 3.

²⁰ Şirin-Kolağasıoğlu 2018, 170, 173-174, 184, 193, fot. lev. 4:8, 13:24b-c, h; Şirin v.d. 2018, 83, 99, res. 11; Şirin-Yiğitpaşa 2021, 215, res. 51, 216, res. 57.

²¹ Bingöl 1999, 46, kn. 4-5.

²² Hoffmann-Davidson 1965, 67, no. 7.

erken 3. yüzyıla²³ tarihlenen alınlıklı altın diademlerde de görmek mümkündür. Ayrıca, MÖ 325-275 yıllarına tarihlenen Karamatepe buluntusu diadem örneklerinin alınlıklı yapısı, Kat. No. 3 ve 4'teki örneklerle de paralellik gösteren bir işçilik yansıtmaktadır²⁴.

Buluntu kontekstleri bilinmeyen alınlık formu diademler, Hellenistik Dönem'in kuyumculuk tekniğini içermektedir. Analoji odaklı bir yaklaşımla değerlendirdiğimizde Kat. No. 3 ve 4'teki alınlık formu altın diadimleri, MÖ 4.-3. yüzyıl aralığına tarihlendirmek olası görünmektedir.

2. Çelenkler:

İlk çelenk örnekleri, MÖ 4. binin ikinci yarısında Mezopotamya'da ortaya çıkarken, Batı dünyasında ilk kez Etrüskler tarafından kullanılmıştır²⁵. Grek dünyasında ise MÖ 7. yüzyılda görünmeye başlanan çelenklerde önceleri taze bitkiler kullanılmış, bazen de bu bitkiler ince altın plakalardan yapılmıştır²⁶.

Klasik Dönem'de diademler gibi çelenklerde, formları ve özenli işçilikleriyle dikkat çeken ve tercih edilen takılar olmuştur²⁷. Diademlerle benzer işçilik sergileselerde taşıdıkları anlamlarla ödül veya törenlerde kullanılan çelenkler, soyluluğu simgeleyen diademlerden ayrılmaktadır²⁸. Diadelere bitki ekleme uygulaması yapraklı diadimleri ortaya çıkarmış ve bu diademler çelenk ya da taç olarak anılmıştır. Ancak zamanla çelenkler, adak eşyaları, otorite sembolleri, tanrılar ve insanlar için süs takıları, doğum, şölen, hastalık, ölüm ve cenaze törenleri gibi çeşitli olaylarda sevgi ifadesi olarak da kullanılmıştır.

MÖ 4. yüzyıldan önce genellikle tekli yapraklar kullanılırken, bu yüzyıldan itibaren yaprakların uç kısımları dilimlere ayrılmaya başlanmıştır²⁹. MÖ 4.-3. yüzyıllarda çelenklerdeki yaprak yoğunluğu, MÖ 2. yüzyılda azalmış ve dönemin sonuna doğru yapraklar, şerit biçimli gövdeye seyrek olarak tutturulmaya başlanmıştır³⁰. MÖ 2. yüzyılın sonlarına doğru üçlü yapraklardan oluşan daha basit çelenk örnekleri ortaya çıkar³¹. Özellikle altın plakadan kesilerek yapılan üç uçlu, basit işçilikli ve dar gövdeli yapraklar, en çok tercih edilen öğeler olmuştur³².

Hellenistik Dönem'de çelenklerde Herakles düğümü, rozet ve çiçeklerin kullanımı oldukça yoğundur. Çelenklerde kullanılan defne ve zeytin gibi farklı formlardaki üç ayrı yaprağın bir arada kullanımının kolaylığı ve bir telle şerit gövdeye tutturulması üç uçlu yaprakların ortaya çıkışını etkilemiş olmalıdır. Altın kullanımından tasarruf amacıyla ölü hediyesi olarak üretilen ve günlük hayatta kullanılamayacak kadar ince olan çelenklerdeki üç uçlu altın yapraklar³³, bu durumu destekler niteliktedir. Hatta, MÖ 1. yüzyıldaki ekonomik kriz, mezarlara çelenk yerine bu çelenklere ilştirilen yaprakların ayrı olarak konulmasına da neden olmuştur³⁴. Roma Dönemi'nde ise çelenklerdeki üç

²³ Greifenhagen 1975, 12-13, taf. 3:3-4.

²⁴ Peker 2015, 307-311.

²⁵ Dili 2011, 59.

²⁶ Meriçboyu 2001, 79.

²⁷ Türe-Savaşçın 2002, 100.

²⁸ Türe-Savaşçın 2002, 101; Dili 2011, 58; Şirin-Kolağasıoğlu 2016, 77.

²⁹ Yağz-Doğan 2023, 55.

³⁰ Meriçboyu 2001, 183.

³¹ Dili 2011, 61.

³² Dili 2011, 60.

³³ Meriçboyu 2001, 183.

³⁴ Dili 2011, 62.

uçlu altın yapraklar, daha kısa ve dipleri geniş bir formda karşımıza çıkar³⁵. MS 2. yüzyıldan itibaren ise altın çelenklerin önemi giderek azalmıştır³⁶.

Bu bölümde, Samsun Müzesi koleksiyonunda yer alan iki altın çelenk örneğine yer verilmiştir. Bunlardan biri üç uçlu yapraklı ince şerit formlu olup diğeri ufak bir şerit parçası ve üç uçlu yapraklı oluşmaktadır³⁷. Çelenk ve çelenk yaprağı aynı teknikle, ince altın levhanın dövülerek kesilmesiyle üretilmiştir.

Kat. No. 5'teki altın çelenk ve Kat. No. 6'daki altın çelenk yaprağı, kullanılan teknikler ve biçimsel özellikler açısından birbiriyle aynıdır. Çelenklerdeki üç uçlu altın yaprakların şekil ve işlenişine oldukça benzer örnekler, Adana Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ve MÖ 4.-3. yüzyıla tarihlenen altın bir çelenkte³⁸, Taranto Arkeoloji Müzesi'nde yer alan MÖ 3. yüzyıla ait altın bir yaprakta³⁹ karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Denizli, Gümüşler Nekropolisi'nde bir mezarda MÖ 1. yüzyıla tarihlenen 13 adet üç uçlu altın yaprakla⁴⁰, Geç Hellenistik Dönem'e yerleştirilen Amisos menşeli altın yapraklar⁴¹, Kat. No. 5 ve 6'daki yapraklarla aynı işleniş karakteristiğini sergilemektedir.

Kat. No. 5'teki çelenkteki üç uçlu yaprağın işlenişi, şerit formlu gövdesi, bağlantı halkaları ve yaprak sayısı ile paralellik gösteren MÖ 2. yüzyıl - 1. yüzyıla ait Anchialos'ta bulunmuş altın bir çelenk⁴² ve Amisos'tan MÖ geç 2. yüzyıl - erken 1. yüzyıla tarihlenen taçlar⁴³ neredeyse aynı kuyumcu atölyesinden çıkmış izlenimini vermektedir. Taranto Arkeoloji Müzesi'nden MÖ 2. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen taçla⁴⁴, Patara'dan MÖ 1. yüzyıla tarihlenen çelengin dibe doğru daralan üç uçlu altın yaprakları⁴⁵ ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden MÖ 1. yüzyıla tarihlenen bir tacın şerit formlu gövdesi, üç uçlu yaprakları, bağlantı halkaları ve yaprak sayıları da Kat. No. 5 ile oldukça benzerdir⁴⁶. Bu benzerlik, Ankara, Çankırı'nın Balgat semtinde bir mezar odasında ele geçen ve MÖ 50 - MS 50 yıllarına tarihlenen altın diademin, ince şerit ve şeride iliştilmiş olan yaprakların form ve işlenişinde de karşımıza çıkmaktadır⁴⁷.

Kat. No. 5'teki çelenk kontekst bir buluntu olmamasına karşın, Kat. No. 6'daki çelenk yaprağı bir parça halinde Samsun'un, 19 Mayıs ilçesi, Dağköy Mahallesi'nde bulunan bir tümülüs buluntusudur. Her iki takının yaprakları ve şerit formlu gövdesi aynı işçilikle üretilmiştir. Samsun Müzesi örneklerini, ince şerit formlu gövde, yaprak işlenişi, yaprağın iliştilme şekli ve bağlantı halkaları gibi özellikleri temel alarak analoji odaklı değerlendirdiğimizde, Kat. No. 5 ve 6'daki altın çelenk ve çelenk yaprağını MÖ 2.-1. yüzyıla tarihlendirmek mümkün görünmektedir.

³⁵ Dili 2011, 62.

³⁶ Avli - Aydın Tavukçu 2024, 343.

³⁷ Samsun Müzesi koleksiyonunda bulunan diğer altın çelenk (taç) ve üç uçlu yaprak örnekleri için bkz; Temür 2020, 497, 507, res. 1; Şirin-Yiğitpaşa 2021, 158, 175, 179-180, 185, 205, 212, 215-216, kn. 14, 41, 51, 61, res. 14, 41, 51, 61.

³⁸ Atakuru 2020, 156, kn. 103.

³⁹ De Juliis 1984, 94, cn. 23.

⁴⁰ Karabay 1999, 293-294, 299, res. 9.

⁴¹ Şirin-Yiğitpaşa 2021, 185, 216, res. 61, kn. 61.

⁴² Tonkova 2015, 701, 714-715, fig. 1b.

⁴³ Şirin-Yiğitpaşa 2021, 175, 179-180, 212, 215, res. 41, 51, kn. 41, 51.

⁴⁴ De Juliis 1984, 96, cn. 27.

⁴⁵ Uygun 2000, 123, lev. 29-31.

⁴⁶ Kayalar 2019, 95, şek. no. 61.

⁴⁷ Kaya 2003, 203-204, 208, res. 6.

3. Göz ve ağız bantları:

Diademler, çelenkler ve altın plakalardan yapılan yapraklar gibi göz ve ağız bantları da ince altın plakaların kesilmesiyle üretilmiştir. Bu teknikle yapılan ölü takıları olarak adlandırılan göz ve ağız bantlarının yanı sıra ölü takıları olarak kullanılan altından yapılmış yanak plakaları ve maskeler de bulunmaktadır⁴⁸. Bu bantların bazıları bezemesizken bazıları insan, hayvan ve mitolojik figürlerle, bitkisel ve geometrik motiflerle süslenmiştir.

Antik Dönem kuyumcuları tarafından altın külçelerin dövülerek ince plaka haline getirilmesi ve çeşitli formlarda işlenmesiyle oluşturulan mezarlara özgü takılar, ölenlerin yüksek statüye sahip olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir⁴⁹. Yunan kültüründe ağız kapatmak için kullanılan oval, yuvarlak veya eşkenar dörtgen formu altın plakalar “Epistomion/Epistomia”, gözleri kapatmak için kullanılanlar ise “Epiophtalmos” olarak adlandırılmıştır⁵⁰. Roma’da ise gözlerin kapatılması “Oculos Premere”, ağız bantları veya çene kayışları da “Othonai” olarak tanımlanmıştır⁵¹. Bugün ise mezarlarda iskeletin baş hizasında bulundukları konuma göre bu bantlar, ağız ve göz bandı olarak anılmaktadır.

Antik Dönem’de cenaze törenlerinin hazırlık aşamasında, ruhun terk ettiği bedene kötü ruhların girmesini engellemek amacıyla önce ağız kapatılır, alt çene bağlanarak düşmesi önlenir ve ardından gözler kapatılırdı⁵². Günlük kullanım için uygun olmayacak kadar ince altın plakalardan üretilen göz ve ağız bantları, yoğun olarak ele geçen takılar arasında yer almaz⁵³. Cenaze ritüellerinde uygulanışı, Yakın Doğu Neolitik Dönemi’ne kadar uzanan bu bantlar⁵⁴, MÖ 3. ve 2. binde genellikle bezemesiz olarak yapılmıştır⁵⁵. Şerit formu ağız bantları, MÖ 2. binyılda görülmekle birlikte MÖ 1. binyılda oldukça azalma göstermiş ancak Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi’nde tekrar kullanıma girerek yaygınlaşmıştır⁵⁶. Mezarlarda tek veya çift olarak ele geçen bu bantlar⁵⁷, özellikle Kuzey Yunanistan’da MÖ 8. yüzyılın sonundan 7. yüzyılın başlarına dek gömü geleneklerinde yaygın olarak kullanılmıştır⁵⁸.

Mezarlarda ele geçen göz veya ağız bantlarının kontekst buluntu olmaması durumunda kullanım amaçlarına dair kesin bir ayırım yapmak kolay değildir⁵⁹. Ölü takılarının neredeyse tamamında ip geçki delikleri bulunmaktadır. Gözlere konulan bantlar genellikle oval şekilli, uçları yuvarlak veya düzdür⁶⁰. Basık oval formu ve sivri kenarlı göz bantları, Klasik ve Hellenistik Dönem’e tarihlendirilirken, geniş kenarlı oval formu olanların kullanımı Roma Dönemi’ne kadar devam etmektedir⁶¹. Şerit, eşkenar

⁴⁸ Avli-Aydın Tavukçu 2024, 337.

⁴⁹ Tamsü Polat 2013, 432.

⁵⁰ Uygun 2021, 318.

⁵¹ Aydın Tavukçu- Avli 2021, 70.

⁵² Bilir 2020, 43.

⁵³ Avli 2020, 104.

⁵⁴ Avli-Aydın Tavukçu 2024, 337.

⁵⁵ Göral 2019, 97.

⁵⁶ Aydın Tavukçu-Avli 2021, 74.

⁵⁷ Avli 2020, 104.

⁵⁸ Uygun 2021, 318.

⁵⁹ Bingöl 1999, 37.

⁶⁰ Göral 2019, 97.

⁶¹ Uygun 2021, 325-326, kn. 8-11.

dörtgen ve kol saati şeklinde çeşitli formları bulunan ağız bantları ise göz bantlarına göre daha uzun bir yapıya sahiptir⁶².

Çalışmamızın bu bölümünde Samsun Müzesi koleksiyonundan göz ve ağız bantları olmak üzere 7 adet ölü takısına yer verilmiştir. Göz bantlarında herhangi bir bezeme yokken ağız bantlarının üçünde geometrik bezemeler bulunmaktadır. Bantların hepsi aynı teknikle işlenmiş ve ince altın plakanın dövülerek kesilmesiyle oluşturulmuştur.

Kat. No. 7'de yer alan ince oval formlu altın göz bandının form yapısı ve bağlantı mekanizmalarının işlenişi, MÖ 6.-5. yüzyıla tarihlenen altın bir ölü takısında⁶³ ve Mesambria Nekropolisi'nden MÖ 3. yüzyıla ait altın bir plakada⁶⁴ karşımıza çıkmaktadır. Bağlantı halkalarının işlenişi ve oval form yapısıyla Tokat Müzesi koleksiyonunda bulunan MÖ 3.-2. yüzyıla tarihlenen ve ağız bandı olarak adlandırılan örnek⁶⁵, Kat. No. 7'deki göz bandıyla aynı işleniş özelliklerini sergilemektedir. Ayrıca, Erimtan Koleksiyonu'ndan⁶⁶ ve Adana Müzesi'nden⁶⁷ MS 1.-2. yüzyıla tarihlenen altın göz bantları da Samsun Müzesi örneğiyle benzer form yapısına ve işleniş karakteristiğine sahiptir.

Konteksti belirsiz olan Kat. No. 7'deki altın göz bandının benzerlerinin geniş bir kronolojik aralığa yayılması, dar bir tarihlendirme yapmayı güçleştirmektedir. Karşılaştırılan örneklerin de çoğunlukla kontekt buluntu olmamaları bu zorluğu artırmaktadır. Ancak, form yapısı ve bağlantı halkası gibi temel özellikleri analoji odaklı değerlendirdiğimizde, Hellenistik Dönem ile Roma İmparatorluk Dönemi'ne geçişi ön plana çıkarmak mümkündür. Bu kapsamda Kat. No. 7'deki altın göz bandını, MÖ 3. - MS 1. yüzyıla yerleştirmek olası görünmektedir.

Kat. No. 8'deki oval formlu ve sivrilen uçlu altın göz bandı, Kat. No. 7'deki örneğin form olarak daha basık bir benzeridir. Bu form yapısını, MÖ 6.-5. yüzyıla ait bezemeli altın ölü takılarında⁶⁸ ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonunda bulunan MÖ 5.-4. yüzyıla tarihlenen altın bir göğüslükte⁶⁹ görmek mümkündür. Malatya Müzesi'nden Geç Hellenistik – Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne atfedilen ve ağız bandı olarak tanımlanan örnekle⁷⁰, Roma Dönemi'ne tarihlenen altın ağız bantları form ve işleniş özellikleri açısından Kat. No. 8'deki örnekle oldukça benzerdir⁷¹. Ayrıca, Adana Müzesi'nden üzeri bitkisel bezemeli olan ve MÖ 1. - MS 1. yüzyıla ait bir göz bandı ile MS 2.-3. yüzyıla tarihlenen üzeri arı bezemeli bir göz bandı da basık oval formuyla, Kat. No. 8'de bulunan örneğe oldukça yakın bir işleniş şeklini sergilemektedir⁷².

Kat. No. 8'deki göz bandının benzer işleniş özelliklerini gösteren örneklerin geniş bir kronolojik aralığa yayılması, kesin bir tarihlendirme yapmayı zorlaştırmaktadır. Kat. No. 7'deki örnekte olduğu gibi bu takı da genel olarak Geç Hellenistik ve Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne ilişkin işleniş özelliklerine yakındır. Form yapısını analoji

⁶² Bingöl 1999, 37; Aydın Tavukçu-Avli 2021, 73.

⁶³ Berge 2019, 10-11, no 15.

⁶⁴ Musti v.d. 1992, 211, 282, no. 157.

⁶⁵ Göral 2019, 174-175, kn. 80.

⁶⁶ Avli-Aydın Tavukçu 2024, kn. 2, 339-340.

⁶⁷ Uygun 2021, 320-321, kn. 2.

⁶⁸ Berge 2019, 10-11, no 14.

⁶⁹ Kayalar 2019, 99, şek. no. 65.

⁷⁰ Researchgate, "www.researchgate.net", erişim: 11/12/2024.

⁷¹ Bingöl 1999, 209, 211-212, 214-215, kn. 233, 235-236, 238-239.

⁷² Uygun 2021, 321-322, kn. 3-4.

odaklı değerlendirdiğimizde, Kat. No. 8'deki altın göz bandını MÖ 2. - MS 2. yüzyıla yerleştirmek mümkün görünmektedir.

Kat. No. 9'daki uca doğru daralan ve merkezi geniş gövde yapısına sahip şerit formu altın ağız bandı, özellikle her iki ucunda bağlantı halkası veya ip geçki deliği bulunmayan MÖ 5.-1. yüzyıl aralığına ait diadem olarak adlandırılan bir örnekle oldukça benzer işleniş özelliği sergilemektedir⁷³. Ayrıca, MÖ 4. yüzyılın son çeyreğine⁷⁴ ve MÖ 4.-3. yüzyıla tarihlenen⁷⁵ bitkisel bezemeli altın diademlerde de benzer form ve işleniş özellikleri gözlemlenmektedir. Bu benzerlik, MÖ 2.-1. yüzyıla ait Adana Müzesi koleksiyonunda yer alan Athena büstü kabartmalı altın bir ağız bandında da karşımıza çıkmaktadır⁷⁶. Geç Hellenistik ve Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne atfedilen figür bezemeli altın bir diademin gövde işlenişleriyle⁷⁷, Samsun Müzesi örneğine göre daha ince ve uzun bir forma sahip olan Roma Dönemi'ne ait bitkisel bezemeli altın bir diademin form yapısı⁷⁸, Kat. No. 9'daki ağız bandıyla paralellik göstermektedir. Denizli, Gümüşler Nekropolisi'nden bir mezarda ele geçen ve MÖ 1. yüzyıla ait altın diademlerle⁷⁹ yine MÖ 1. yüzyıl - MS 1. yüzyıl aralığına tarihlenen bitkisel bezemeli altın bir tacın şekli ve işleniş de Samsun Müzesi örneğiyle oldukça benzerdir⁸⁰. Kat. No. 9 ile aynı işleniş ve biçim özelliklerini gösteren Neapolis Nekropolisi'nden, Hellenistik Dönem'den Roma İmparatorluk Dönemi'nin sonlarına dek kullanıldığı belirtilen bir aile mezarı buluntusu olan şerit formu altın ağız bantları, iki farklı değerlendirme de MÖ 3.-2. yüzyıla⁸¹ ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne⁸² tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 9'daki şerit formu altın ağız bandı, yukarıda bahsedilen benzer buluntular ışığında Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait form ve işleniş özelliklerini yansıtmaktadır. İşleniş olarak belirgin bir farklılık arz etmeden uzun bir zaman diliminde aynı formun kullanılması ve analoji odaklı yapılan değerlendirmeler, Kat. No. 9'daki şerit formu altın ağız bandını, MÖ 2. - MS 2. yüzyıla tarihlendirmemize imkan sunmaktadır.

Kat. No. 10'daki merkezi geniş ve dikdörtgene yakın forma sahip altın ağız bandı, işleniş ve form olarak MÖ 323-31 yıllarına tarihlenen kenarları küçük daire kabartmalarla çevrili altın bir bantla⁸³ ve MS 2.-3. yüzyıla ait, üzeri kare bezemeli ve ortası taşlı altın bir taçla⁸⁴ dikkate değer bir benzerlik göstermektedir. Ayrıca, Kat. No. 10'daki ağız bandında repousse tekniğiyle⁸⁵ oluşturulmuş çapraz tarama şeklindeki geometrik bezeme, Kat. No. 11 ve 12'de bulunan ağız bantlarıyla aynı olup bu bezeme stiline benzer bir işçilik, Ankara Medeniyetleri Müzesi'nde yer alan ve MÖ 3. yüzyıla tarihlenen altın bir şerit formu diademde balık kılıcı şeklinde işlenmiş bir bezemede

⁷³ Invaluable, "www.invaluable.com", erişim: 17/12/2024.

⁷⁴ Musti v.d. 1992, 151, 260, no. 120.

⁷⁵ Collections, "www.collections.louvre.fr", erişim: 17/12/2024.

⁷⁶ Uygun 2021, 322-323, kn. 5, fig. 5.

⁷⁷ Pba Auctions, "www.pba-auctions.com", erişim: 16/12/2024.

⁷⁸ Pierides 1971, 46, xxxi-4.

⁷⁹ Karabay 1999, 293-294, 299, res. 6:1-3, 8.

⁸⁰ Berge 2019, 22-23, no. 49.

⁸¹ Avli 2020, 138, 240-243, kn. 82-85.

⁸² Aydın Tavukçu- Avli 2021, 73-74, 79, 88, fig. 5a-f.

⁸³ Antiquities, "www.antiquities.co.uk", erişim: 01/01/2025.

⁸⁴ Berge 2019, 28-29, no. 71.

⁸⁵ Repousse (çekikleme ya da kabartma) tekniği, ince altın plakaların bezenmesinde kullanılan en yaygın tekniktir. Kalemle çekikleme, modeli çekikleme, erkek modele ya da dişi modele çekikleme olmak üzere dört ayrı uygulaması bulunmaktadır (Bingöl 1999, 26).

karşımıza çıkmaktadır⁸⁶. Ayrıca, Geç Roma Dönemi'ne ait altın bir banttaki geometrik formlu çapraz tarama bezemesi de Kat. No. 10, 11 ve 12'deki bezemeye aynı karakteristiği yansıtmaktadır⁸⁷.

Kat. No. 10'da bulunan ağız bandı form olarak Hellenistik Dönem'e işaret ederken geometrik bezeme açısından Roma İmparatorluk Dönemi'ni ön plana çıkarmak mümkündür. Ayırt edici özellik geometrik bezemede karşımıza çıkmakta olup bu açıdan Kat. No. 10'daki ağız bandını benzerleri ışığında, MÖ 1. - MS 3. yüzyıla yerleştirmek uygun olacaktır.

Kat. No. 11, 12 ve 13'teki eşkenar dörtgen formlu, kenarları yuvarlatılmış ve düz şekilli altın ağız bantları, aynı tipoloji ve işçilik özelliklerini sergilemektedir. Bu bantların biçim ve işlenişine benzer örnekler, MÖ 6.-5. yüzyıla tarihlenen üzeri nokta bezemeli altın bir takıda⁸⁸, MÖ 5. yüzyıla ait Sofya Arkeoloji Müzesi koleksiyonunda bulunan üzeri bezemeli altın bir göğüs plakasında⁸⁹ ve yine MÖ 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Musovica Tümülüsü'nden çıkarılan altın bir göğüs plakasında⁹⁰ karşımıza çıkmaktadır. Tokat Müzesi'nden MÖ 3.-2. yüzyıla⁹¹, Erzurum Müzesi koleksiyonundan Hellenistik Dönem'e⁹² tarihlendirilen eşkenar dörtgen formlu göz-ağız bantları ile Enez'den bir çocuğa ait lahit mezarda ele geçen Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenen altın bir diadem⁹³ şekil ve yapım tekniği açısından Samsun Müzesi örnekleriyle önemli benzerlikler taşımaktadır. Bu benzerlik, Stratonikeia Akdağ Nekropolisi'nden MÖ 2. - MS 2. yüzyıl aralığında kullanılmış bir mezarda bulunan göz-ağız bandıyla da paralellik göstermektedir⁹⁴. Neapolis Nekropolisi'nden Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde kullanılmış bir aile mezarında ele geçen ve MÖ 3.-2. yüzyıla tarihlenen toplam 14 adet altın ağız bandı⁹⁵, -aynı ağız bantları farklı bir çalışmada Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmiştir⁹⁶- form ve yapım şekli bakımından Kat. No. 11, 12 ve 13'teki ağız bantlarıyla oldukça benzerdir. Yine, Erimtan Müzesi'nde bulunan ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen altın bir ağız bandında da bu benzerlik gözlemlenirken, benzerliğin daha da arttığı MS 2.-3. yüzyıla ait eşkenar kare formlu altın ağız bantları⁹⁷ ve Uşak, Aybey Nekropolisi'nden bir mezarda iskeletin ağız kısmında bulunan ve Roma Dönemi'ne tarihlenen altın diadem olarak adlandırılan ağız bandında da karşımıza çıkmaktadır⁹⁸. Ayrıca, Roma Dönemi'ne tarihlenen göz ve ağız bantlarıyla⁹⁹, Adana Arkeoloji Müzesi'nden eşkenar dörtgen formlu MS 2.-3. yüzyıla tarihlenen altın diadem örnekleri de şekil olarak Samsun Müzesi örnekleriyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir¹⁰⁰.

Benzer buluntular ışığında, geniş bir kronolojik aralıkta aynı formda üretilmiş örneklerin varlığı dikkat çekicidir. Ağız bantlarının eşkenar dörtgen formunun

⁸⁶ Bingöl 1999, 48, kn. 9.

⁸⁷ Bingöl 1999, 218, kn. 242.

⁸⁸ Berge 2019, 10-11, no. 12-13.

⁸⁹ Musti v.d. 1992, 199, 278, no. 151.

⁹⁰ Musti v.d. 1992, 201, 279, no. 153:2.

⁹¹ Göral 2019, 173-175, kn. 78-79, 81.

⁹² Erkmén v.d. 2005, 45.

⁹³ Erzen 1987, 282-284, 292, res. 13; Başaran 1996, 492, 506, res. 9b.

⁹⁴ Tamsü Polat 2013, 190-191, lev. 121:a.

⁹⁵ Avli 2020, 138, 244-257, kn. 86-99.

⁹⁶ Aydın Tavukçu - Avli 2021, fig. 6a-j, 74-75, 88.

⁹⁷ Avli - Aydın Tavukçu 2024, 338-341, kn. 1, 3-4.

⁹⁸ Gün 2016, 595, 598, 603, res. 7.

⁹⁹ Bingöl 1999, 210, 213, 216-217, kn. 234, 237, 240-241.

¹⁰⁰ Atakuru 2020, 154, 158, kn. 101, 105.

Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Kat. No. 10'daki çapraz tarama bezemesinin Kat. No. 11 ve 12'de de görülmesi, bu eserlerin çağdaş olması gerektiğini düşündürmektedir. Bu kapsamda, form yapısı ve bezeme özelliklerini analoji olarak karşılaştırarak değerlendirdiğimizde, Kat. No. 11, 12 ve 13'teki altın ağız bantlarını, MÖ 1.- MS 3. yüzyıla yerleştirmek uygun olacaktır.

Değerlendirmeler ve Sonuç:

Samsun Müzesi altın koleksiyonunda yer alan ve ölü gömme geleneklerinin önemli bir parçası olarak diademler, çelenkler, göz ve ağız bantları ince altın plakaların dövülüp kesilmesiyle üretilmiş, günlük kullanıma uygun olmayan birer ölü takıdır. Bu takıların belirgin dönemsel özellikleri diademlerde ve çelenkte kendisini gösterirken tarihlendirmede zorluk yaşanmamıştır. Ancak göz ve ağız bantlarının form ve işleniş özelliklerinin geniş bir tarih aralığına işaret etmesi, tarihlendirilmelerini zorlaştırmaktadır. Analoji odaklı değerlendirilen bu bantların kontekt konumunda ele geçmemeleri ve kontekt olarak bulunanlarında genellikle bulundukları mezarların Hellenistik Dönem'den Roma İmparatorluk Dönemi'ne dek kullanılmış olması, geniş bir tarih aralığını ön plana çıkarmamıza sebebiyet vermiştir.

Göz ve ağız bantlarının yapımlarının basit olması ve farklı yapım aşamalarına gerek duymadan ortaya konulması, özellikle de cenaze için hızlıca yapımlarının gerekliliği bu bantların dönemsel olarak belirgin şekilde çeşitlenmesini önlemiş olmalıdır. Bu durum, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen göz ve ağız bantlarının genel olarak aynı tarzda yapılmış olduğunun açıklayıcısı olmalıdır. Tarihlendirilmesi yapılan Samsun Müzesi koleksiyonundaki altın ölü takılarının fonksiyonlarına ilişkin de oldukça farklı adlandırmalarla karşılaşılmaktadır. Takıların, temel olarak kullanım amaçlarını içeren fonksiyonlarına baktığımızda bazı değerlendirmelerin yapılması yerinde olacaktır.

Kat. No. 1 ve 2'deki ince şerit formu takılarının işlenişi dikkate alındığında, Hellenistik Dönem diademlerinde sıkça karşılaşılan bitkisel bezemeli veya bezemesiz, ince şerit formu yapısıyla diadem tipolojisine uygunluk göstermektedir.

Kat. No. 3 ve 4'te yer alan takıların alınlık formu ve mevcut uçlarındaki bağlama halkalarıyla, Hellenistik Dönem'de çeşitli varyasyonlarda yapılan baş takısı olarak yaygın bir kullanım alanına sahip alınlıklı diademler tipolojisinde olduğu açıkça görülmektedir.

Kat. No. 5'teki takının formu ve üzerindeki stilize zeytin yaprakları dikkate alındığında, bir çelenk (taç) olarak tanımlanmalıdır. Diademler genellikle daha dar, geniş şerit formu, alınlıklı ya da sarkaçlı vb gibi çeşitli varyasyonlara sahiptir. Bu formdaki takılara yaprak aplike edilmesi kullanımdaki anlamını da değiştirmektedir. Kat. No. 5'te bulunan takı, Antik Dönem'de sıklıkla karşılaşılan çelenk (ya da taç) tipolojisine uymaktadır.

Kat. No. 6'daki takıya ait parça ise Kat. No. 5'teki çelenkle aynı özellikte olup altın bir çelenge ait yaprak parçasıdır. Bu tip yapraklar, özellikle Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde mezar buluntuları arasında sıklıkla karşılaşılan altın çelenklerin karakteristik öğelerindendir. Zamanla sadece çelenk yapraklarının mezarlara bırakılma geleneği başlamıştır. Ancak Kat. No. 6'daki ölü takısında şerit parçası da bulunmakta olup bir çelenge ait parça olduğu açıkça görülmektedir.

Kat. No. 7 ve 8’de bulunan ince altın plakadan yapılan ölü takılarının oval formu ve ölçüleri dikkate alındığında, bir göz bandı olarak tanımlanmaları mümkündür. Ağız bağları genellikle daha uzun ve şerit formunda olup oval şekilli örneklerle daha az rastlanır. Göz bantları ise sıklıkla oval veya basık oval bir şekilde karşımıza çıkar.

Kat. No. 9’daki takı, form yapısı ve boyutları dikkate alındığında, diademden ziyade bir ağız bandı özelliğini yansıtmaktadır. Uç kısımlarında delik olmaması bu kısımların sonradan yırtılmış olabileceğini ya da hiç delik açılmamış olabileceğini düşündürmektedir. Ağız bantları genellikle şerit formunda olup bazı örneklerde yüz hatlarına uyum sağlaması amacıyla orta kısımda genişleme ve uçlara doğru daralma görülebilmektedir. Diadimler ise genellikle daha uzun ve başı çevreleyecek formda olup belirgin bir daralma tipik bir özellik değildir.

Kat. No. 10, 11, 12 ve 13’te bulunan ince plakadan yapılmış, üzeri çapraz taralı geometrik bezemeli (Kat. No. 13 hariç) takılarının formları, boyutları ve özellikle ağız kapatmaya uygun geniş merkezi kısmı dikkate alındığında, bir ağız bandı olarak tanımlanmalıdır. Göz bağları genellikle daha dar ve farklı formlarda olabilirken, ağız bantları yüz hatlarına uyum sağlaması için genişleyip daralabilir.

Tipolojik olarak, çalışmamızda yer alan Samsun Müzesi koleksiyonundaki 14 adet ölü takısını, diadimler ve çelenkler olarak baş takıları altında; göz ve ağız bantları olarak yüz takıları altında gruplandırmak mümkündür.

Ölü takıları adı altında baş takıları grubuna dahil edilen diadimler, “Şerit Formlu Diadimler” ve “Alınlıklı Diadimler” olarak iki tiptir. Şerit formlu diadimler kendi içinde, bezemeli (Kat. No. 1) ve bezemesiz şerit formlu diadimler (Kat. No. 2) olarak alt tiplere ayrılırken, alınlıklı diadimlerde kendi içinde, bezemeli (Kat. No. 3) ve bezemesiz alınlıklı diadimler (Kat. No. 4) olarak alt tiplere ayrılmaktadır. Çelenkler (taçlar) ise ince bir şerit gövdeye tutturulmuş, üç uçlu altın yapraklardan oluşan formuyla tek tiptir (Kat. No. 5 ve 6).

Ölü takıları adı altında yüz takıları grubuna dahil edilen göz bantları, “Oval Formlu ve Yumuşak Kenarlı Göz Bantları” (Kat. No. 7) ve “Basık Oval Formlu ve Sivri Kenarlı Göz Bantları” (Kat. No. 8) olarak iki tiptir. Ağız bantları ise “Şerit Formlu Ağız Bantları” (Kat. No. 9), “Dikdörtgen Formlu Ağız Bantları” (Kat. No. 10) ve “Eşkenar Dörtgen Formlu Ağız Bantları” (Kat. No. 11, 12 ve 13) olarak üç tiptir. Eşkenar dörtgen formlu ağız bantları kendi içinde, bezemeli (Kat. No. 11 ve 12) ve bezemesiz eşkenar dörtgen formlu ağız bantları (Kat. No. 13) olarak alt tiplere ayrılmaktadır.

Sonuç olarak, Samsun Müzesi altın koleksiyonunda bulunan ve daha önce değerlendirilmemiş olan ölü takılarını tanıtarak bu eserlerin fonksiyonları, tipolojileri ve olası tarihlendirmeleri üzerinde durulmuştur. Çalışmamız, bu takıların Antik Dönem ölü gömme gelenekleri ve kuyumculuk sanatındaki yerini anlamamıza ufakta olsa bir katkı sağlayacaktır. Müzedeki bu değerli eserler, bölgenin antik çağlardaki kültürel ve sanatsal etkileşimleri hakkında da önemli ipuçları sunan birer kanıt konumundadır.

Katalog

Kat. No. 1 (Fig. 1): Diadem (Müze envanterinde “Ölü Göz Örtüsü” olarak kayıtlıdır). Altın. Müze Env. No: 7-20/1973. Ölçüleri: Uzunluğu 16,7 cm, eni 1,7 cm, ağırlığı 1,23 gr. Yapım Tekniği: Dövme, kesme, tel ve repousse. Tanımı: İnce altın plaka şerit şeklinde kesilmiş ve her iki ucunda bağlantı halkaları bulunmaktadır. Üzerinde bitkisel bezemeler vardır. Ancak bu bezemeler diadem buruşturulmuş olduğu için tam olarak anlaşılamamıştır. Tüm. Tarihi: MÖ 2.-1. yüzyıl.

Fig. 1. Şerit formu altın diadem.

Kat. No. 2 (Fig. 2): Diadem. Altın. Müze Env. No: 2-6/1988. Ölçüleri: Uzunluğu 8,3 cm, eni 0,5 cm, ağırlığı 0,5 gr. Yapım Tekniği: Dövme, kesme ve tel. Tanımı: İnce altın plaka şerit şeklinde kesilmiş ve bir ucunda bağlantı halkası bulunmakta olup diğer ucu noksandır. Eksik olan uc kısmında alt alta açılmış iki illeştirme deliği vardır. Diadem üzeri bezemesizdir. Tarihi: MÖ 2.-1. yüzyıl.

Fig. 2. Şerit formu altın diadem.

Kat. No. 3 (Fig. 3): Diadem. Altın. Müze Env. No: 2022/1322Ett. Ölçüleri: Ölçülebilen uzunluğu 15 cm. Yapım Tekniği: Dövme, kesme, tel ve repousse. Tanımı: İnce altın plaka alınlık şeklinde kesilmiş ve her iki ucunda bağlantı halkaları bulunmaktadır. Üzerinde bitkisel bezemeler vardır. Ancak bu bezemeler diadem buruşturulmuş olduğu için tam olarak anlaşılamamıştır. Gövde ortadan iki parçaya ayrılmış olup parça kaybı vardır. Tarihi: MÖ 4.-3. yüzyıl.

Fig. 3. Alınlık formlu altın diadem.

Kat. No. 4 (Fig. 4a-b): Diadem, 2 adet (Müze etüdünde “Göz Bağı Parçaları” olarak kayıtlıdır). Altın. Müze Ett. No: 2019/981Ett. Ölçüleri: Uzunlukları 6,5 - 6,2 cm. Yapım Tekniği: Dövme, kesme ve tel. Tanımı: İnce altın plaka alınlık şeklinde kesilmiş ve bir ucunda bağlantı halkası bulunmakta olup diğer ucu noksandır. Her iki diadem aşırı buruşturulmuş olduğu için alınlık formu oldukça bozulmuştur. Diademlerin üzeri bezemesizdir. Tarihi: MÖ 4.-3. yüzyıl.

Fig. 4a-b. Alınlık formlu altın diadimler.

Kat. No. 5 (Fig. 5): Çelenk (Müze envanterinde “Diadem” olarak kayıtlıdır). Altın. Müze Env. No: 2007/116(A). Ölçüleri: Şerit uzunluğu 50 cm, yaprak uzunluğu 5 cm, yaprak genişliği 3 cm, ağırlığı 8,04 gr. Yapım Tekniği: Dövme, kesme, tel ve repousse. Tanımı: İnce altın plaka şerit şeklinde kesilmiş ve her iki ucuna bağlantı halkaları bulunmaktadır. İnce altın plakanın kesilmesiyle oluşturulan toplam 10 adet üç uçlu stilize zeytin yaprağı, şerit gövde üzerine yatay olarak açılan deliklere iliştilmiştir. Tüm. Tarihi: MÖ 2.-1. yüzyıl.

Fig. 5. Altın çelenk.

Kat. No. 6 (Fig. 6): Çelenk Yapağı (Müze etüdünde “Altın Parçaları” olarak kalıtlıdır). Altın. Müze Ett. No: 2022/1326Ett. Buluntu Yeri: Samsun, Ondokuzmayıs ilçesi, Dağköy Mahallesiindeki tümülüstten. Ölçüleri: Uzunluğu 10 cm, eni 2,6 cm, ağırlığı 0,65 gr. Yapım Tekniği: Dövme, kesme, telkari ve repousse. Tanımı: İnce altın plaka şerit şeklinde kesilmiş ve şerit üzerine açılan iki yatay deliğe yine ince altın plakadan kesilerek üç uçlu stilize zeytin yapağı ilıştırılmıştır. Şeridin ufak bir kısmı, altın yaprağın bir ucu dışında diğer kısımları noksandır. Tarihi: MÖ 2.-1. yüzyıl.

Fig. 6. Altın çelenk yaprağı.

Kat. No. 7 (Fig. 7): Göz Bandı (Müze envanterinde “Ağız Bağı” olarak kayıtlıdır). Altın. Müze Env. No: 12-1/2002. Ölçüleri: Uzunluğu 7,3 cm, eni 3,7 cm, ağırlığı 0,76 gr. Yapım Tekniği: Dövme, kesme ve telkari. Tanımı: İnce altın plaka oval şekilde kesilmiş ve bir ucunda bağlantı halkası bulunmakta olup diğer ucu noksandır. Üzeri bezemesizdir. Tarihi: MÖ 3.-MS 1. yüzyıl.

Fig. 7. Oval formulu altın göz bandı.

Kat. No. 8 (Fig. 8): Göz Bandı. Altın. Müze Ett. No: 2022/1327Ett. Ölçüleri: Uzunluğu 7,8 cm, eni 2,1 cm, ağırlığı 0,42 gr. Yapım Tekniği: Dövme ve kesme. Tanımı: İnce altın plaka basık oval şekilde kesilmiş olup her iki ucu ve gövdenin bir kısmı noksandır. Üzeri bezemesizdir. Tarihi: MÖ 2.-MS 2. yüzyıl.

Fig. 8. Dar, basık oval formulu altın göz bandı.

Kat. No. 9 (Fig. 9): Ağız Bandı (Müze etüdünde “Diadem” olarak kayıtlıdır). Altın. Müze Ett. No: 2022/1328Ett. Ölçüleri: Uzunluğu 14 cm, eni 2,2 cm, ağırlığı 1 gr. Yapım Tekniği: Dövme ve kesme. Tanımı: İnce altın plaka şerit şeklinde kesilmiş olup gövdenin geniş merkez kısmı uçlara doğru daralmaktadır. Her iki ucu eksik veya ilıştırme deliği bulunmamaktadır. Gövde ortadan iki parçaya ayrılmıştır. Üzeri bezemesizdir. Tarihi: MÖ 2.-MS 2. yüzyıl.

Fig. 9. Şerit formu altın ağız bandı.

Kat. No.10 (Fig. 10): Ağız Bandı (Müze envanterinde “Göz Bağı” olarak kayıtlıdır). Altın. Müze Env. No: 10-4/1976. Ölçüleri: Uzunluğu 11 cm, eni 3,7 cm, ağırlığı 1,5 gr. Yapım Tekniği: Dövme, kesme, telkari ve repousse. Tanımı: İnce altın plaka merkezde geniş, uçlara doğru hafif daralarak dikdörtgen formda uzanmakta olup köşe kısımları yuvarlatılmıştır. Bir ucu kopuk olup diğer uçta bağlantı halkası bulunmaktadır. Üzeri çapraz taralı şekilde kabartma bezemelidir. Tarihi: MÖ 1.-MS 3. yüzyıl.

Fig. 10. Merkezi geniş dikdörtgen formu altın ağız bandı.

Kat. No. 11 (Fig. 11): Ağız Bandı (Müze etüdünde “Göz Bağı” olarak kayıtlıdır). Altın. Müze Ett. No: 2022/1319Ett. Ölçüleri: Uzunluğu 8,5 cm, eni 4,2 cm, ağırlığı 1,5 gr. Yapım Tekniği: Dövme, kesme, telkari ve repousse. Tanımı: İnce altın plaka merkezde geniş, uçlara doğru daralarak çapraz kare formda uzanmakta olup köşe kısımları yuvarlatılmıştır. Bir ucu noksan olup diğer uçta bağlantı halkası bulunmaktadır. Üzeri çapraz taralı şekilde kabartma bezemelidir. Tarihi: MÖ 1.-MS 3. yüzyıl.

Fig. 11. Çapraz kare formu altın ağız bandı.

Kat. No. 12 (Fig. 12): Ağız Bandı (Müze etüdünde “Diadem Parçaları” olarak kayıtlıdır). Altın. Müze Ett. No: 2022/1321Ett. Buluntu Yeri: Amisos. Ölçüleri: Uzunluğu 6 cm. Yapım Tekniği: Dövme, kesme, telkari ve repousse. Tanımı: İnce altın plaka merkezde geniş, uçlara doğru daralarak çapraz kare formda uzanmakta olup köşe kısımları yuvarlatılmıştır. Bir ucunda bağlantı halkası bulunmakta olup diğer ucu ve gövdenin yarıya yakını noksandır. Üzerinde bezeme yoktur. Tarihi: MÖ 1.-MS 3. yüzyıl.

Fig. 12. Çapraz kare formlu altın ağız bandı.

Kat. No.13 (Fig. 13): Ağız Bandı (Müze envanterinde “Ölü Yüz Örtüsü” olarak kayıtlıdır). Altın. Müze Env. No: 21-2/1973. Ölçüleri: Uzunluğu 12,5 cm, eni 4,6 cm, ağırlığı 2,15 gr. Yapım Tekniği: Dövme, kesme, telkari ve repousse. Tanımı: İnce altın plaka merkezde geniş, uçlara doğru daralarak çapraz kare formda uzanmakta olup köşe kısımları yuvarlatılmıştır. Bir ucunda bağlantı halkası bulunmakta olup diğer ucu noksandır. Üzeri oldukça silik, çapraz taralı şekilde kabartma bezemelidir. Tarihi: MÖ 1.-MS 3. yüzyıl.

Fig. 13. Çapraz kare formlu altın ağız bandı.

Kaynakça

Atakuru 2020

Ö. Atakuru, “Adana Arkeoloji Müzesi Roma-Bizans Altın Takıları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020.

Avli 2020

A. Avli, “Neapolis Nekropolü’nden İki Oda Mezar ve Buluntuları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2020.

Avli – Aydın Tavukçu 2024

A. Avli – Z. Aydın Tavukçu, “Funeral Jewelry and Gold Artifacts from the Yüksel Erimtan Collection: Examination of Ritual and Artistic Values”, *Anadolu Araştırmaları*, 31, 2024, 335-356.

Aydın Tavukçu – Avli 2021

Z. Aydın Tavukçu – A. Avli, “Neapolis Nekropolü’nden Bir Grup Altın Epistomion”, *Anadolu Arkeolojisiyle Harmanlanmış Bir Ömür Mehmet Karaosmanoğlu’na Armağan*, (Eds.) M. A. Yılmaz, B. Can ve M. Işıklı, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2021, 67-90.

Başaran 1996

S. Başaran, “Enez (Ainos) 1995 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: II*, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996, 489-513.

Berge 2019

P. Berge, *Collection Carl Kempe: Bijoux Antiques, Islamiques et Antiquisants*, Paris, 2019.

Berker 1973

N. Berker, “Kaşbastı (Diadem)”, *Türk Etnografya Dergisi*, XIII, 1973, 9-22.

Bilir 2020

G. Bilir, “Anadolu’da Bulunan Geç Antik Çağ Mezar Tipleri ve Dini Mimari ile Olan İlişkileri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD Arkeoloji BD, Bursa, 2020.

Bingöl 1999

F. R. I. Bingöl, *Anadolu Medeniyetler Müzesi: Altın Takılar*, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1999.

De Juliis 1984

E. M. De Juliis, *Gli ori di Taranto in Eta Ellenistica*, Mondadori, Italian, 1984.

Dili 2011

Ş. Dili, “Anadolu’da Antik Çağ Altın ve Gümüş Takı Buluntuları: Araştırmaların Aşaması Hakkında Bir Değerlendirme”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011.

Erkmen v.d. 2005

M. Erkmen – F. Güler Barın – S. Tan – A. Toker – B. Kulaçoğlu, “Erzurum Müzeleri”, Yapı Kredi Kültür Sanat, İstanbul, 2005.

Erzen 1987

A. Erzen, “1986 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları”, *IX. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt: II*, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1987, 279-297.

Göral 2019

S. Göral, “*Tokat Müzesi’ndeki Grek ve Roma Dönemi Altın Takıları*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Erzurum, 2019.

Greifenhagen 1975

A. Greifenhagen, *Schmuckarbeiten in Edelmetall. Band II: Einzelstücke*, Mann Verlag, Berlin, 1975.

Gün 2016

V. Gün, “Aybey Nekropolü Kazısı 2014”, *24. Müze Kurtarma Sempozyumu ve 1. Uluslararası Müzecilik Çalıştayı*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016, 591-606.

Hoffmann – Davidson 1965

H. Hoffmann – F. Davidson, *Greek Gold: Jewelry from the Age of Alexander*, The Brooklyn Museum, (Ed.) A. V. Saldern, Mainz, 1965.

Karabay 1999

N. Karabay, “1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı”, *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1999, 291-300.

Karaca 2023

Ş. C. Karaca, “*Bilecik Müzesi’ne Kayıtlı Roma ve Bizans Dönemi Metal Takı ve Süs Eşyaları*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Klasik Arkeoloji BD, Bursa, 2023.

Kaya 2003

V. Kaya, “Balgat Roma Mezarı Düzenleme Çalışmaları”, *13. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, 203-212.

Kayalar 2019

A. İ. Kayalar, “*Anadolu Medeniyetleri Müzesinde Bulunan Takıların İncelenmesi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi ABD, Ankara, 2019.

Kumandaş 2023

H. Kumandaş, “İmparatoriçe Tasvirli Roma Sikkeleri Işığında, İmparatoriçelerin Saç ve Takı Tasarımı”, *IJSS*, 7/31, 196-232.

Meriçboyu 2001

Y. A. Meriçboyu, *Antik Çağda Anadolu Takılar*, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 2001.

Musti v.d. 1992

D. Musti – M. Benzi – L. Rocchetti – P. G. Guzzo - F. Catilli, *L'oro Dei Greci*, (Eds.) P. Boroli and V. Ceppellini, Novara: Istituto Geografico de Agostini, Italia, 1992.

Özgülnar 2007

N. Özgülnar, “*Perge Kazılarında Bulunmuş Takılar*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD, Klasik Arkeoloji BD, İstanbul, 2007.

Peker 2015

M. Peker, “İzmir İli Nif Dağı Kazısı Buluntusu Altın Diademler”, *Mediterranean Journal of Humanities*, Vol. 2, 2015, 307-312.

Pierides 1971

A. Pierides, *Jewellery in the Cyprus Museum*, Published By Departament Of Antiquities Nicosia, Spain, 1971.

Şirin 2017

O. A. Şirin, “Amisos’ta Lahit Mezar Geleneği”, *Amisos*, 2/3, 2017, 86-126.

Şirin- Kolağasıoğlu 2016

O. A. Şirin – M. Kolağasıoğlu, “Antik Amisos Kenti’nden Bir Yer Altı Odalı Mezar Örneği”, *Bütünşehir Kent Kültür Dergisi*, 2/12, 2016, 70-80.

Şirin- Kolağasıoğlu 2018

O. A. Şirin – M. Kolağasıoğlu, “Amisos’ta Urne Mezar Geleneği”, *Amisos*, 3/4, 2018, 167-200.

Şirin v.d. 2018

O. A. Şirin – M. Kolağasıoğlu – D. Yiğitpaşa, “Tekkeköy İlçesi Kaya Mezarları”, *Tekkeköy Tarihi, Düünden Bugüne: Antik Dönem, Cilt: I*, (Eds.) M. Y. Erler, A. Temür ve D. Yiğitpaşa, Gece Kitaplığı Yayınevi, Samsun, 2018, 78-115.

Şirin – Yiğitpaşa 2021

O. A. Şirin – D. Yiğitpaşa, “Yeni Veriler Işığında Amisos Altın Eserleri Üzerine Gözlemler”, *ASOBİD*, 10, 2021, 143-216.

Tamsü Polat 2013

R. Tamsü Polat, “*Stratonikeia Akdağ Nekropolü: Somut ve Soyut Kültür Üzerine Bir Araştırma*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji (Klasik Arkeoloji) ABD, Ankara, 2013.

Temür 2020

A. Temür, “Samsun Müzesi’nden bir Grup Altın Eser Üzerine Gözlemler”, *Anadolu Prehistoryasına Adanmış Bir Yaşam: Jak Yakar’a Armağan*, (Eds.) B. Gür ve S. Dalkılıç, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2020, 495-512.

Tonkova 2015

M. Tonkova, “Actualité de la Recherche sur les Mobiliers non Céramiques de l'Antiquité et du Haut Moyen Age”, *The Jewellery of a Wealthy Thracian Woman From Anchialos and the Fashion in Middle and Late Hellenistic Jewellery*, (Eds.) I. Bertrand, M. Feugere and S. Raux, Français, Publications Chauvinoises, 2015, 699-716.

Türe 2005

A. Türe, *Takının Öyküsü*, Goldaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

Türe – M. Y. Savaşçın 2002

A. Türe – M. Y. Savaşçın, *Anadolu Antik Takıları*, Goldaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.

Uygun 2019

Ç. Uygun, “Adana Müzesi’nden Diadem Örnekleri”, *OLBA*, XXVII, 2019, 265-306.

Uygun 2000

Ç. Uygun, “*Patara Geç Helenistik-Roma Dönemi Takıları*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2000.

Uygun 2021

Ç. Uygun, “Adana Müzesi’nden Cenaze Takıları ve Aplikler”, *Arkhaia Anatolika Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi*, 4, 2021, 313-340.

Williams – Ogden 1994

D. Williams – J. Ogden, *Greek Gold Jewellery of the Classical World*. Published for the Trustees of the British Museum by British Museum Press, London, 1994.

Yağız – Doğan 2023

K. Yağız – T. Doğan, “Perre Nekropolisi’nden Bir Hypogeum Mezar”, *Arkeoloji Dergisi*, 31/2, 2023, 49-69.

İnternet Kaynakça

Collections

<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010255558>, Erişim Tarihi: 17/12/2024.

Invaluable

<https://www.invaluable.com/auction-lot/greek-hellenistic-23k-gold-diadem-panel-16-c-fea45098c6>, Erişim Tarihi: 17/12/2024.

Pba Auctions

<https://www.pba-auctions.com/lot/97149/10378021-fin-de-lart-hellenistique-debut-de-lart-romain-diademe>, Erişim Tarihi: 16/12/2024.

Antiquities

<https://www.antiquities.co.uk/shop/ancient-jewellery/ancient-greek-gold-funerary-headband/>, Erişim Tarihi: 01/01/2025.

Researchgate

https://www.researchgate.net/figure/Gec-Hellenistik-Erken-Roma-doenemine-ait-altin-agiz-bagi-Gnce-levha-Ge_klindedir-Cesedin_fig7_322116803, Erişim Tarihi: 11/12/2024.